

ΕΡΕΙΣΜΑ

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

* ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ

* ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ:

Α. Ζωγράφου, Ζ. Σαρή, Ν. Τρουλλινού, Β. Ζώνιος, Ε. Παχυγιαννάκης, Κ. Βουrolάκης, Μ. Βλαχάκη

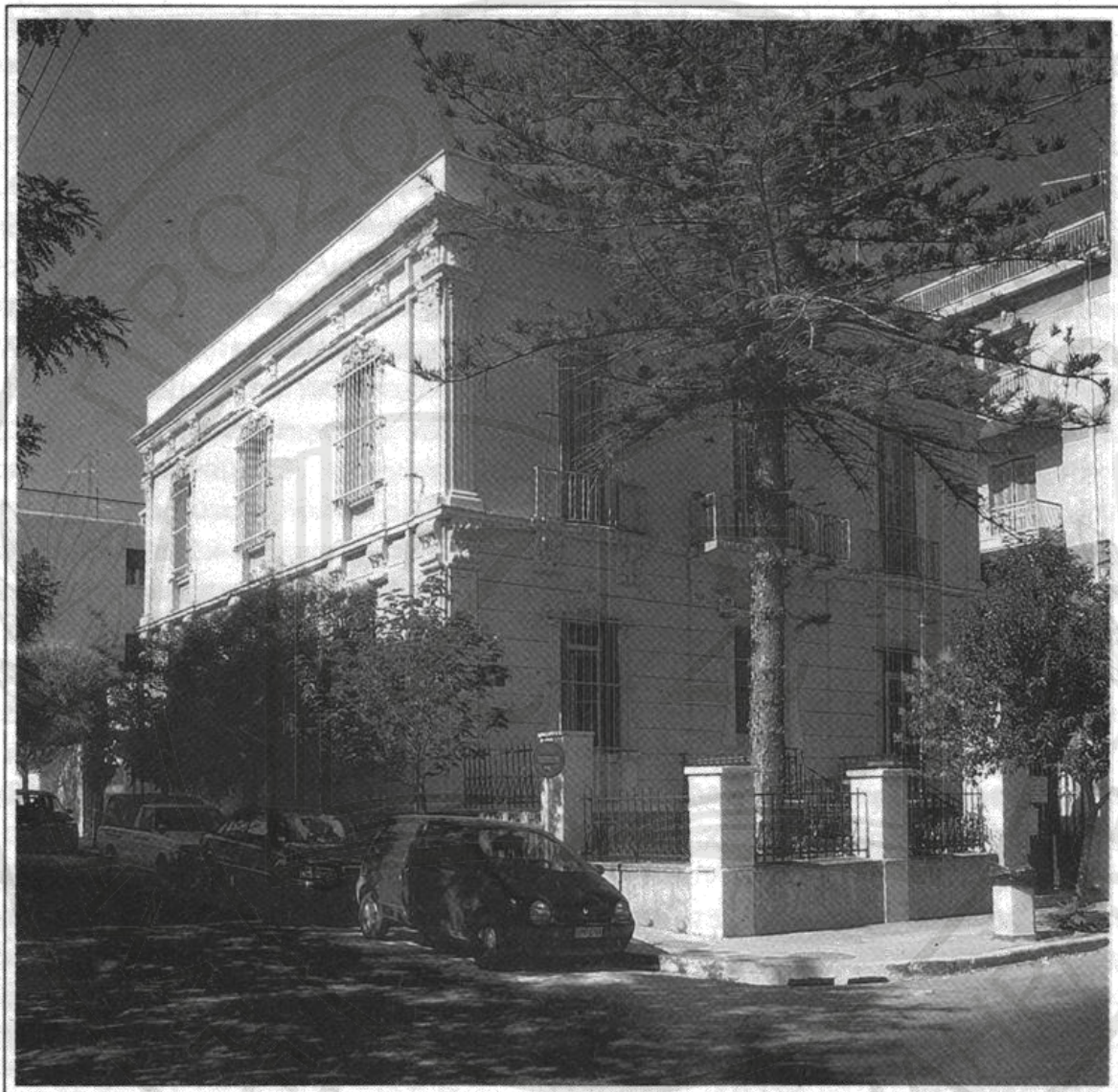
* ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ: Ν. Γαβριήλ, Ν. Τζιρής, Ν. Σωτηριάδης, Ν. Άντριους, Δ. Κοκόσης, Ν. Κυρίτης

* ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ: Νίκος Κοϊνδονόρος, * ΘΕΑΤΡΟ: Ερσφίλη Κ. Ρισάτου

* ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ * ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ * ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ * ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Τεύχος 3-4 - Σελίδες 256 - Τιμή 2000 δρχ. Νοέμβριος 1995 ΧΑΝΙΑ

Ζαχαρένια Σημανδηράκη

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΕΡΕΙΣΜΑ

Το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης ιδρύθηκε το 1920, με έδρα τα Χανιά, ύστερα από απόφαση του τότε Γενικού Διοικητή Κρήτης, και χώρο δραστηριότητας ολόκληρο το Νησί. Σήμερα είναι Δημόσια Διανομαρχιακή Υπηρεσία, αποκεντρωμένο τμήμα των Γενικών Αρχείων του Κράτους, που υπάγεται στο Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και στεγάζεται σε νεοκλασικό διατηρητέο κρατικό κτίριο στην οδό Ι. Σφακιανάκη 20, στην πόλη των Χανίων.

Ιδρυτής του ήταν ο αείμνηστος Νικόλαος Παπαδάκης, που καταγόταν από τη Σητεία, στον οποίο και ανετέθη η διεύθυνση του Αρχείου, τον Μάρτιο του 1920. Αναλαμβάνοντας τη διεύθυνση, αυτός ο ένθερμος συλλέκτης και φύλακας των μνημείων της Κρητικής Ιστορίας, δεν περιορίστηκε μονάχα στην πρόχειρη περισυλλογή του αρχειακού υλικού. Με εξαιρετικό ζήλο και αυταπάρνηση, χωρίς να πληρώνεται πολλές φορές, ο Παπαδάκης εργάστηκε σκληρά και κάτω από πολύ αντίξοες συνθήκες, και φρόντισε να αναζητήσει, πλουτίσει και συμπληρώσει το υλικό, με στοιχεία που, κατά τη γνώμη του, θα ήταν χρήσιμα, αν όχι απαραίτητα, για τον μελλοντικό ερευνητή της Κρητικής Ιστορίας. Έκαμε εκκαθαρίσεις, ταξινόμηση και καταγραφή του υλικού, μάζεψε βιβλία αναφερόμενα στην Κρήτη, καθώς και ιστορικά αντικείμενα, και πέτυχε να ευαισθητοποιήσει -κατά το δυνατόν τουλάχιστον- τους αρμόδιους, που δεν είχαν σε μεγάλη υπόληψη τα παλιά χαρτιά και αρχεία.

Το Αρχείο λειτούργησε σχεδόν ανεπίσημα μέχρι το 1928, οπότε και αναγνωρίστηκε ως Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου.

Επόμενος Διευθυντής της Υπηρεσίας ανέλαβε το 1933, ο μετέπειτα Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Νικόλαος Τωμαδάκης, ο οποίος προώθησε τα ζητήματα του Αρχείου σε όλους τους τομείς της δραστηριότητάς του.

Το Αρχείο συνέχισε να πλουτίζεται ακόμη περισσότερο και το 1943 έγινε Δημόσια Υπηρεσία με το Νομοθετικό Διάταγμα 2080. Κατά τη διάρκεια του πολέμου και της Γερμανικής Κατοχής, η Υπηρεσία είχε να αντιμετωπίσει πλείστες δυσκολίες στη λειτουργία της, ενώ το κυριότερο μέλημα του Διευθυντή και του προσωπικού του Αρχείου, ήταν η διάσωση και διαφύλαξη του πολυτιμότερου υλικού που ως τότε είχε συλλεχθεί, με κόπο, μεγάλη προσπάθεια και υπέρμετρη αγάπη για τα γραπτά μνημεία της Ιστορίας.

Το 1947, ο Τωμαδάκης αφήνοντας ένα μεγάλο έργο πίσω του, αποχώρησε από το Αρχείο για να αναλάβει την Διεύθυνση των Γενικών Αρχείων του Κράτους στην Αθήνα.

Στα χρόνια που ακολούθησαν, ανέλαβαν υπηρεσία φωτισμένοι άνθρωποι του Πνεύματος, των Γραμμάτων και της Επιστήμης. Έτσι, με πρωτοπόρους τον Παπαδάκη και τον Τωμαδάκη, ακολουθούμενος από όλους τους υπόλοιπους Διευθυντές και Προϊσταμένους, αλλά και τους απλούς υπαλλήλους της Υπηρεσίας, το Αρχείο έφθασε σε τέτοιο υψηλό επίπεδο, ώστε σήμερα να θεωρείται το πρώτο

περιφερειακό Ιστορικό Αρχείο της χώρας, δεύτερο δηλαδή μετά τα Γενικά Αρχεία του Κράτους, σε περιεχόμενο, όγκο και σπουδαιότητα υλικού.

Σκοπός και αποστολή του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης είναι η περισυλλογή, ταξινόμηση, διαφύλαξη και προβολή των πάσης φύσεως αρχείων και κειμηλίων που αφορούν την Ιστορία της Κρήτης. Γύρω στις 500.000 πολύτιμα ιστορικά έγγραφα φυλάσσονται σήμερα στην Υπηρεσία, ντοκουμέντα ανδρείας και πολύχρονων αγώνων των Κρητών, ενάντια σε κάθε λογής κατακτητές για την Ελευθερία και τη Δικαιοσύνη.

Εκτός από τα έγγραφα, που απόκεινται σε Δημόσιες, επίσημες, ιδιωτικές και επαναστατικές αρχειακές συλλογές, υπάρχουν ακόμη Διοικητικά, Δικαστικά, Εκκλησιαστική και πολλά άλλα αρχεία, μεγάλο φωτογραφικό αρχείο με 3.000 περίπου παλιές φωτογραφίες και καρτ-ποστάλ, πλήρες αρχείο Κρητικού Τύπου, εξειδικευμένη Βιβλιοθήκη, καθώς και μεγάλη μουσειακή συλλογή με πολύτιμα λαογραφικά και ιστορικά κειμήλια.

Ψήγματα μόνο από τα περιεχόμενα του Ιστορικού Αρχείου Κρήτης, μπορούν να παρουσιασθούν εδώ σε συντομία και να δώσουν το στίγμα της Κρήτης από ιστορική και πολιτισμική άποψη.

Η χρονική περίοδος που καλύπτουν τα αρχεία της Υπηρεσίας, είναι από Ενετοκρατία (16ος αιώνας), μέχρι σήμερα.

Το αρχειακό υλικό της Ενετοκρατίας είναι λίγο, αφού, με την αποχώρηση των Βενετσιάνων από το βασίλειο της Κάντιας, ολόκληρο το αρχείο της Ενετικής Κατοχής μεταφέρθηκε στη Βενετία και αποτελεί σήμερα τα περιεχόμενα του Ελληνικού Ινστιτούτου της Βενετίας, του φάρου αυτού του Ελληνισμού και ιδιαίτερα της Κρητικής Ιστορίας, στο εξωτερικό.

Στην Υπηρεσία σώζονται σήμερα, η τετράτομη, χειρόγραφη στα Λατινικά, απογραφή του Πιέτρο Καστροφύλακα (1583), το χρονικό της Ενετικής Κατοχής του Τριβάν (1182-1669), ο αυθεντικός γεωγραφικός Άτλαντας του Μποσκίνι (1651), ο τρίτος τόμος του τετράτομου σπανιότατου έργου του Τζιάκομο Τζερόλα

MONUMENTI VENETI NELL' ISOLA DI CRETA, τα οικόσημα των ευγενών οίκων των Βυζαντινών και των Ενετών, το μοναδικό αρνητικό φωτοαντίγραφο του Ερωτόκριτου (το πρωτότυπο βρίσκεται στο Μουσείο του Λονδίνου), νοταριακά, δηλαδή συμβολαιογραφικά έγγραφα, καθώς και εργαλεία και όπλα των Ενετών, με το χαρακτηριστικό σύμβολο της Αυτοκρατορίας, το λιοντάρι του Αγίου Μάρκου.

Μετά το τέλος της Ενετικής Κατοχής το 1669, στην Κρήτη επεβλήθη η Τουρκοκρατία, που διήρκεσε μέχρι το 1898, οπότε και αυτονομήθηκε το Νησί. Το αρχειακό υλικό που ανάγεται στην περίοδο της Τουρκικής Κατοχής, χωρίζεται στο Οθωμανικό και στο Ελληνικό.

Στο Οθωμανικό υλικό περιλαμβάνονται μερικές δεσμίδες για την Αιγυπτιακή Κατοχή, με διάφορα φερμάνια, καθώς και 12 φύλλα της πρώτης εφημερίδας που εκδόθηκε στο Νησί, της «Βακάϊ Γκιρίτ», επίσημου οργάνου της Αιγυπτιακής Διοίκησης. Το πρώτο από τα φύλλα που σώζονται είναι του 1831 και

αξίζει να σταθούμε στον τρόπο έκδοσης της: Η μισή σελίδα ήταν στα Ελληνικά και η άλλη μισή στα Αραβικά - το κείμενο ήταν φυσικά το ίδιο. Στην εφημερίδα καταχωρούνταν διατάγματα και προκηρύξεις των πασάδων, δικαστικές αποφάσεις, στατιστική του λιμανιού των Χανίων, ειδήσεις εσωτερικές και εξωτερικές, οικονομικό δελτίο, αλλά και ο καιρός, οι φάσεις της Σελήνης, η ώρα ανατολής και δύσης του ηλίου.

Σε ιδιωτικές αρχειακές συλλογές υπάρχουν συμφωνητικά και διάφορα δικαιοπρακτικά έγγραφα, που κατείχαν θέση συμβολαιογραφικών πράξεων, ύστερα από επικύρωση από τον αρμόδιο ιεροδικαστή, γραμμένα σε παλαιοτουρκική γραφή. Σώζεται ακόμα η ημιεπίσημη εφημερίδα της Τουρκικής Διοίκησης «Κρήτη». Δυστυχώς όχι από τη χρονολογία έκδοσής της (1867) αλλά από το 1879 μέχρι το 1897, στα Ελληνικά, ενώ υπάρχει και τουρκόγλωσσος τόμος της Εφημερίδας. Σημειώνεται ότι στο Αρχείο φυλάσσονται τα κλισέ των προμετωπίδων της «Βακί Γκιρίτ» και της «Κρήτης».

Ο κύριος όγκος των τουρκικών αρχείων της Υπηρεσίας καλύπτει μια ολόκληρη αίθουσα του κτιρίου. Τα αρχεία αυτά είναι κυρίως οικονομικής φύσεως των ετών 1878 έως 1896 ή και προγενέστερα, αρχεία του Εφκαφίου Ηρακλείου κ.α. Άξιο μνείας είναι το αρχείο του Μεταφραστικού Γραφείου Κρήτης, που είχε έδρα τα Χανιά. Το γραφείο αυτό, ιδρύθηκε μεν επί Κρητικής Πολιτείας, αλλά το αρχείο του περιέχει μεταφράσεις παλαιότερων τουρκικών εγγράφων, συμβολαιογραφικών πράξεων, δημοσιευμάτων, κλπ. Αποτελείται από το διοικητικό αρχείο, τα τουρκόγλωσσα αρχεία διαφόρων συμβολαιογράφων και μεταφραστική εργασία σε τόμους, ενώ περιλαμβάνεται και το αρχείο του τοπικού Μεταφραστικού Γραφείου Ρεθύμνης.

Η «Σαντάι Γκιρίτ» και η «Ιντιμπάχ», είναι τουρκόγλωσσες εφημερίδες που κατατάσσονται κι αυτές στο Οθωμανικό υλικόν της Υπηρεσίας. Εκδόθηκαν κατά τα τέλη του περασμένου αιώνα και στις αρχές του 20ού, και είναι βιβλιοδετημένες σε ένα ενιαίο τόμο, ενώ υπάρχουν και σκόρπια φύλλα ή σπαράγματα και από άλλες τέτοιες εφημερίδες που εκδιδόταν στην Κρήτη (Χακικάτ, Βιτζδάν, Μεκτέπ, Μεντανέτ, κ.α.)

Πολλοί νομίζουν ότι ο μεγάλος ξεσηκωμός του 1821 συντελέσθηκε μόνο στην Πελοπόννησο και στην υπόλοιπη Ελλάδα. Όμως και η Κρήτη είχε και αυτή ένα μεγάλο μερίδιο στον Αγώνα και αυτό το αποδεικνύει η πολύτιμη Επαναστατική Αλληλογραφία των ετών 1821-1830. Το αρχείο αυτό, διασπασμένο και διασκορπισμένο και με τμήματά του εκτός Κρήτης, σε χέρια, πολλές φορές, ανθρώπων άσχετων και ανίδεων για την ιστορική του αξία και την τεράστια σημασία του, αναζητήθηκε για χρόνια από το προσωπικό του Αρχείου. Σήμερα, και μετά από πολλές περιπέτειες, φυλάσσεται σχεδόν στο σύνολό του στην Υπηρεσία. Διασώθηκαν έτσι οι σοβαρότατες μαρτυρίες και τα τεκμήρια που ώρα με την ώρα, μέρα με τη μέρα, αποκαλύπτουν κάθε πτυχή της αγωνιώδους προσπάθειας για την

Αρ. 13

ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ

Τη 19. Μαρτίου 1831. εν Χανίοις.

Βαρομέτρον
του αέρος Χανίων.

Ε' 1831. 18. Μαρτίου.

Αύρι	Μεσημ	Δελη	Δύση	Β. Δύση
11	13	16	15	14

Τρίτη

في 19 شهر شوال 1249

میزان هوای حانیة

صباح	ظهر	عصر	مغرب	عشا
11	13	16	15	14

Ο ΜΟΥΣΤΑΦΑ ΠΑΣΣΑΣ ΚΑΙ ΟΣΜΑΝ ΝΟΥΡΕΤΗΝ ΜΠΕΗΣ

Εγκύκλιος.

Προς τους Χριστιανούς των Επαρχιών Κρήτης

Στοχαζόμενοι, διηρηταί και θέλετε την ανακάλυψιν των Ελευθερίων σας από Ημάς, δια να κέρυετε το Προσκήνιόν σας ελευθέρως κατά την Θρησκείαν σας, Ημάς, κατά το πνεύμα του Μεγαταλή Ερμού με (του οποίου η μνήμη ελπίδα είναι εις το να εύρωται οι άνθρωποι της Κρήτης ανυχνίαν, ακάκυστον, και ανυπερίον) σας ἀνυλάτμεν πολλὰς φορές ότι θέλομεν από καρδίας να ελέυθερως και με ευχρησίησιν. Το ίδιον σας λέγομεν και τώρα δια περισσώτερον σας βεβαιότητα. Να ελέυτε με κάθε άνεσιν, και ελευθερίαν, και να έχετε την ελευθερίαν να ανακαίνιστε και να ανακαταστήτε τας Επαρχίας σας όπως έχετε τον τρόπον και θέλετε, μένοντες ακαταρτήτοις, χωρίς κερμίαν υποπίκν και φόβον, δια ότι Μοναρχία καινούργια έκαιμε προτίητε, ε-
Επει πληροπορηθέντες ακολουθήτατε εις το να κέρυετε ελευθερίαν το έργον της, κατά το ζήτημά σας και κατά την θρησκείαν σας. Και από τούτου μένομεν και Ημάς ευχρησίησιν με την ιδίαν και ευχρησίησιν.
Δια τούτου σας δίδομεν το πορίον Μας Βαγινετούς ελευθερίαν από Ημάς, προς απαλάξιν.

Πράξις του κατά το Μεγαλον Κάτρον Κρήτης Συμβουλίου της Αιγυπτιακής Διακρίσεως.

Οι Ευδοξοτάτοι Μεγαρχοί Μουσταφά Πασσάς και Ραΐς Οσμάν Αλίπας έστασαν Διακρίαν προς τον Υπάρχοντα Γενικόν Φερμάρχη του Μεγαταλή Ερμού Σελήμηδην, και προς την Πράξιν του έκαι Συμβουλίου Ραζαφάρδην η οποία ερονέμεται ταύτα: „Καθόν εκάστην Ενωσίτη: των εθνευτών τα στρατεύματα ελευθεύονται από Μεγαλον Κάτρον, εις τα μέσα του όρου των εθνευτών οι Χριστιανοί του χωρίου λεγομένου Σαυράκια, και τινακινητέαται: Τας επαρχιακάς εθνευτών και ειπών ότι κατοικησύν το χωρίον των, ώστε εις εν όποια όικα φυγαί τυχευομένων ενοχλησύν, ζητού δι έκ μέρους της Ενωσίτη: των βοήθειαν χρηματικήν δια να αγοράσυν πρόβατα, ζώα άλλα, και να ανακαίνισυν τα εσθήτιά των. διότι έργον και από τα δύο χρεΐαν. Και ότι, επειδή είναι έκ από τα εσθήματα του Αντεβαπλήως Αίγυπτου να γείνη αρχήνα ενοχλησύν η Νόσος Κρήτης, τυχευοίται παρά της Ενωσίτη: των να διαμερισθώσιν εις τον λαόν του άνωθεν χωρίον ως έντες χιλιάδες γροττα κατά την συμφωνίαν της γροτταίων Μετάν του Συμβουλίου, και κατά την πληροπορίαν του Επιστάτη των Μαχλίων περί της χρεΐας του κατενός, από το έκτον άπορον των οποίων να επαρκή εθνευτών Αποδικαίον.”
Δια να ενεργηθή αυτή η Διακρίη, ερέθη εύλογον προς του Συμβουλίου και έπροσέχθη εκ μέρους του Φερμάρχη Σελήμηδην ο Επιστάτης των Μαχλίων, καθώς και ο Επικυρωτής Γακούρ Γαϊνάρ δια να ερετάσυν όσον και τί γροτταίται ο κατενός, να κέρυται ταύτην ακαταρτή, και να την ελευθερίαν υπό την προσοχήν του Συμβουλίου. Αλλά εν έπαιρησύν η κατοική, η όστ αρα δεστέρα έβλεπον, η όστ αρα εθνευτών.”
Οι εις μέν και δεστέρα η χρεΐας των Σαυράκιων χρεΐατα εθνευτών έποδισθή από τα καθημερινά έργα να καταγινώσυν εις άρχην και ερεισαμένη των ανακαίνων των, το όποιν δια ερεισαμένη ερεισαμένη κατενός, άρα βεβαιώση ο Ενωσίτης (Μεταστα-
να ερεισαμένη Ενωσίτης Μετασταλόν ότι διη έρει τις βούλη, να του άρο-

Πορίον Μας ανندی حضر انلندن جزیره کریک بکری درت فواحسند مترین
پاره روی الصابه قهرراولنوب تشرارلندن امرنامه نل ترجمه سید *

بچه خوش حال و مستریم الحال اوله رق عبادتکزی ادا انکر ایجون اختلال سیله
گنیه لک و مناسرتلک تعمیر و کشادی لازم کلش اولقله تعمیر و زمینی خصوصه
نه رخصت استدعا سنده اوله یکنر صومعز اولشدر کرید جزیره سنده متوطن
بارک خوش حال و مستریم الحال اوله رق آیین و عبادتکزی سرما نه ادا انگری
فاریق قلی اوله اراده شدوی مقتضاً سندن ایدوی دفعه اوله طر فکزه بلدر وب
ایسده پودنه دخی مقصدا مجددا بنا و احیایلدیک کز مناسرتلک و کنبه لک
زیرینک و سنده کوره تعمیر و زمینی و استراحت اوزره عبادتکزلک اجراسی
لر فزیدن رخصت و برلش اوله بقی و اختلال هکله سنده مجددا انشا و احیا
ناستر و کرک کنبه لک اشا اولنوب بر طرفدن شوال اولقه جفی و حتی بوباید
ککز و جمله اجراسی آیین انکسر موجب ممنونیت و مسرور بخر اوله جفی
نه طرفزدن و طرف اخرون عیانت و محالقت اولقه جفی شل و شپه دن
اولدینی معلومکزی اولن و اولوجه عمل و حرکت انکل ایجون انبومعمور
بربر و طر فکزه بشت و سیدیر فلتشدر سزاردخی موجب جفه عمل و حرکت ایلله سزاردیو

تندیده مجلس داری حوادی

تد باشا و رئیس بل انندی حضر انلندن قندی محال قله سته مامور میر لوا
بر بل انندی و مجلس ناظری راتبانندی خطاباورر ایدن امرنامه لری مالتده
دوی نصر قظیری تشریفارنده انشای راهده اولان استاوراکا قریه سئل رعایای
له جقوب قریه لری خرابه مشرف اوله بقی و بهر اوده اون جان مقداری اسکان
، دولنلندن استعانه و اقتداد اولنقی استدعا و مر قوملک کیمسی قیون و سایر
الیده جککری و کیمسی اون باید ره جفی انبالا بتلره کرید جزیره سنی قمار نه
مطالب داری اولان حالندن اولقله مقاسطعات محلوله مدبری معرفتی
ن انتظام و ایلره اهالی مر قومونه بشیدل غروش قدر حالی حالقه تنظیم
بق اعطالونوب اخذ و قبض المذکور فی حالاری تحقیق اوله ورق قله انوب انتظاسی
نبد عمل اولنق اوزره مذکور اهالینک حالاری تحقیق اوله ورق قله انوب انتظاسی
اولشمیرون مقاسطعات ناظری ابراهیم انایه محافظ بل انندی حضر تلری
سجه تنیده سیورمش و هواجه یعقوب دخی معاولنقی تنسب اولوب قائمه سئل
انتش ایسده اهالی مر قومون بوشقور اولو زمانک نذار کله مشغول اولور ایسه
ن سکیر قله جقوری درکار اوله بقنه ساه مقم اوله قلی مقاسطعه
و باخود مقاسطعات محلوله مدبری معرفتله اوکوزی اولمانه او سکوز

«Βακάι Γκιρίτ», Η Πρώτη Κρητική Εφημερίδα (δίγλωσση) I.A.K.

Ανάταση του Γένους. Από αυτά τα ιστορικά έγγραφα, η Υπηρεσία έχει κάνει, μέχρι στιγμής, δύο εκδόσεις : Τη «Συλλογή Εγγράφων Ζαχαρία Πρακτικίδη ή Τσιριγώτη (1810-1834)», και «Τα Κρητικά Ιστορικά Έγγραφα 1821-1830», τόμος Α' (ο Β' τόμος είναι υπό έκδοσιν).

Αλλά κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, οι Κρήτες, με το αδούλωτο φρόνημα και τη δίψα για την Ελευθερία, επαναστάτησαν επανειλημμένα εναντίον των Τούρκων, και τις περισσότερες φορές, οι Επανάστασεις ήταν άγριες και μακροχρόνιες. Στην Υπηρεσία απόκεινται σήμερα, σε πολλές επίσημες ή ιδιωτικές συλλογές, τα ιστορικά έγγραφα και η Αλληλογραφία των Επαναστάσεων 1866-1869, 1877-1878, 1895-1898.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το αρχείο των Κρητών Αγωνιστών, που στις αλλεπάλληλες Επαναστάσεις, συνέδεσαν τη ζωή του και την σωτηρία της Κρητικής Ψυχής με τους ιερούς αγώνες για την Ελευθερία του Νησιού και την Ένωση του με τη Μάνα Ελλάδα.

Περιγραφές μαχών και ενόπλων εξεγέρσεων και συγκρούσεων, καπετανοχάρτια - πιστοποιητικά δηλαδή βαθμών για τους οπλαρχηγούς, σωματάρχες και αρχηγούς, τμημάτων και επαρχιών - αναγνώριση των υπηρεσιών τους προς την Πατρίδα, πόνος, αγωνία και θάνατος για την Ελευθερία, είναι αποτυπωμένα και κλεισμένα στο πλήθος των προσωπικών υποφακέλων των αγωνιστών. Αλλά εκτός από τα έγγραφα, στο μουσειακό τμήμα της Υπηρεσίας, εκτίθενται σημαίες -μπαϊράκια των επαναστατών- και τ' άρματα τους, τα κρητικά μαχαίρια, οι πιστόλες, τα καρυοφύλλια, οι σισανέδες, οι γκράδες, που αντιλαλούσαν στα βουνά και στα λαγκάδια του πολύπαθου Νησιού, όταν οι αγωνιστές πολεμούσαν για την Ελευθερία και την Ένωση.

Πολλές είναι και οι ιδιωτικές συλλογές εγγράφων που ανάγονται σε διάφορες χρονικές περιόδους, με αλληλογραφία των Αρχηγών των Επαναστάσεων, των Σωματαρχών Οπλαρχηγών, λογίων και άλλων εξεχόντων προσώπων, που παρουσιάζουν το λεπτομερές διάγραμμα της δύσκολης πορείας του Κρητικού λαού, μέσα από πολύχρονες και βαριές κατοχές της Κρήτης. Από τις πιο ογκώδεις και σπουδαίες συλλογές είναι τα αρχεία του Πάνου Κορωναίου, του Ιωάννου Ζυμβρακάκη, του Παρθενίου Κελαϊδή, του ΧατζηΜιχάλη Γιάνναρη, των Παναγιώτη και Αριστείδη Κριάρη, των Χάληδων, Μανουσogiαννάκηδων, Ακάτου, Αντωνίου Γιάνναρη, Λεκανίδη, Αργυροπούλου και πολλών άλλων.

Σημαντική στιγμή στην Ιστορία της Κρήτης, ήταν η Σύμβαση της Χαλέπας το 1878. Η Σύμβαση αυτή ήταν μια συνθήκη, με την οποία η Τουρκική Διοίκηση παραχωρούσε στον Κρητικό Λαό ορισμένα προνόμια. Οι διαπραγματεύσεις για την σύνταξη της Σύμβασης κράτησαν από τις 28 Αυγούστου μέχρι τις 3 Οκτωβρίου 1878, μεταξύ των αντιπροσώπων της Τουρκίας και των αντιπροσώπων της Γενικής Επαναστατικής Συνελεύσεως των Κρητών, ενώ παρίστατο και ο Άγγλος Πρόξενος, ως σιωπηρός αντιπρόσωπος των Μεγάλων Δυνάμεων. Η Σύμβαση της

Χαλέπας, που ονομάστηκε έτσι γιατί οι διαπραγματεύσεις έγιναν στο τότε προάστιο των Χανίων, τη Χαλέπα είχε 16 άρθρα και μια ιδιαίτερη πράξη με έξη παραγράφους. Το κυριότερο άρθρο ήταν το 16ο, σύμφωνα με το οποίο η Κρήτη αποχωριζόταν από τη λοιπή Οθωμανική Αυτοκρατορία, και διέπετο από ειδικούς νόμους, ενώ συνέχιζε να διοικείται από τη Γενική Διοίκηση Κρήτης. Μεγάλη επίδραση όμως, στην πολιτική και πνευματική εξέλιξη του λαού είχε το άρθρο 15, με το οποίο επιτρεπόταν η σύσταση Φιλεκπαιδευτικών Συλλόγων και -επί τέλους- η έκδοση πολιτικών εφημερίδων στο Νησί, πράγμα που απαγορευόταν αυστηρά όλα τα προηγούμενα χρόνια. Είχαν υπάρξει βέβαια στιγμιαίες προσπάθειες και είχαν τυπωθεί ελάχιστα παράνομα μονόφυλλα ή φυλλάδια, χωρίς καμία σειρά και τελείως σποραδικά, κατά τη διάρκεια επαναστάσεων κατά των Τούρκων.

Μετά την Σύμβαση της Χαλέπας, ένα τεράστιο εκδοτικό κύμα κατακλύζει την Κρήτη. Η Υπηρεσία έχει την ικανοποίηση σήμερα ότι διατηρεί και διαφυλάσσει τα σώματα όλων σχεδόν των Κρητικών εφημερίδων, έχει δηλαδή την πληρέστερη συλλογή Κρητικού Τύπου. Τα «Άπτερα», η «Αλήθεια», τα «Λευκά Όρη», η «Πατρίς», η «Άμυνα», η σατιρική «Κίσσα», η «Μεσόγειος» και τόσες άλλες εφημερίδες από το 1880 μέχρι σήμερα, πλήρως ταξινομημένες και βιβλιοδετημένες παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για όλους τους τομείς της ζωής στην Κρήτη.

Τα περιοδικά αρχίζουν να εκδίδονται λίγο αργότερα, στις αρχές του 20ού αιώνα, και περιλαμβάνονται κι αυτά στο αρχείο Τύπου της Υπηρεσίας. Η «Πατρίς»

του 1900, ο «Σπινθήρ» του 1902, της λογίας Αρτεμισίας Λανδράκη, της πρώτης γυναίκας που εξέδωσε περιοδικό στο Νησί, η «Νομική» του 1903, το «Φως» του 1904, ο «Κρητικός Ασπέρ» του 1906, και πάμπολλα άλλα, από τις αρχές του αιώνα μας έως σήμερα, διατηρούνται όλα ταξινομημένα σε πλήρεις σειρές.

Το Αρχείο συνεχίζει να συλλέγει τον Κρητικό Τύπο, τον ταξινομεί και βιβλιοδοτεί, ώστε να αποτελεί σπουδαίο βοήθημα των ερευνητών. Ας σημειωθεί ότι περίπου 15 ημερήσιες εφημερίδες από όλη την Κρήτη έρχονται καθημερινά στην Υπηρεσία, χωρίς να υπολογισθούν τα εβδομαδιαία, 15νθήμερα και μηνιαία έντυπα, εφημερίδες και περιοδικά, που εκδίδονται είτε στο Νησί, είτε εκτός Κρήτης.

Στην τελευταία μεγάλη Επανάσταση του 1897-1898, ένα περιστατικό σημάδεψε την εξέλιξη του Κρητικού Αγώνα: Στο Ακρωτήρι, το κοντάρι της σημαίας των Κρητών έσπασε, χτυπημένο από μια οβίδα των πλοίων των Μεγάλων Δυνάμεων, που από το Χανιώτικο λιμάνι βομβάρδιζαν το λόφο του Προφήτη Ηλία. Ίδια φλόγα, ένας αιώνιος Κρητικός, ο Σπύρος Καγιαλές, όρθωσε το κορμί του τόκαμε ζωντανό κοντάρι, κι ανέμισε η γαλανόλευκη, αφήνοντας έκπληκτους τους ξένους ναύτες και αξιωματικούς που παρακολουθούσαν με κιάλια από τα πλοία, και που αμέσως ξέσπασαν σε ζητωκραυγές. Η περίφημη αυτή σημαία, σεπτό λείψανο και απόδειξη ψυχικού σθένους των Κρητικών, φυλάσσεται ευλαβικά στον άνω όροφο του Αρχείου, καθώς επίσης και ο τεράστιος ζωγραφικός πίνακας του Δούκα που απεικονίζει το γεγονός.

Και έρχεται η ώρα της Κρητικής Αυτονομίας, που αρχίζει με το τέλος της Τουρκικής κατοχής, το 1898, και διαρκεί μέχρι το 1913, έτος που η Κρήτη ενώνεται με τη Μητέρα Ελλάδα. Η Κρητική Πολιτεία είναι περίοδος άνθησης και ανασυγκρότησης μετά την πολύχρονη Τουρκική κατοχή. Πρωτεύουσα του Κρητικού Κράτους είναι τα Χανιά, μεγάλο διοικητικό, πνευματικό, εμπορικό και βιομηχανικό κέντρο. Το λιμάνι των Χανίων είναι σπουδαίο διαμετακομιστικό και όχι μόνο, σημείο της Μεσογείου. Η Κρητική Πολιτεία έχει δικό της νόμισμα, την Κρητική δραχμή, ιδρύεται η Τράπεζα Κρήτης, και δημιουργείται η Κρητική Χωροφυλακή από επίλεκτους Κρητικούς. Στη σημαία της Κρητικής Αυτονομίας συμβολίζεται ο Ελληνικός πληθυσμός με τρία γαλάζια τέταρτα, ενώ το κόκκινο ένα τέταρτο υποδεικνύει την τουρκική μειονότητα, ενώ ανώτατος άρχων του Κρητικού Κράτους είναι ο Ύπατος Αρμοστής. Πρώτος Ύπατος Αρμοστής είναι ο Πρίγκιπας Γεώργιος, που αναλαμβάνει καθήκοντα στις 9 Δεκεμβρίου του 1898. Συγκροτείται επιτροπή για την Παρασκευή σχεδίου πολιτεύματος και εκδίδεται διάταγμα για τη συγκρότηση της Κρητικής Συνελεύσεως από 138 χριστιανούς και 50 μουσουλμάνους πληρεξούσιους, ως ημέρα δε εκλογών ορίζεται η 24η Ιανουαρίου του 1899. Αρχίζει να εκδίδεται η «Επίσημος Εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας», στο πρώτο φύλλο της οποίας, στις 25 Δεκεμβρίου του 1898, δημοσιεύεται και η προκήρυξη του Ηγεμόνα για την ανάληψη των καθηκόντων του. Σημειώνεται ότι το κλισέ της προμετωπίδας και αυτής της εφημερίδας σώζεται στην Υπηρεσία.

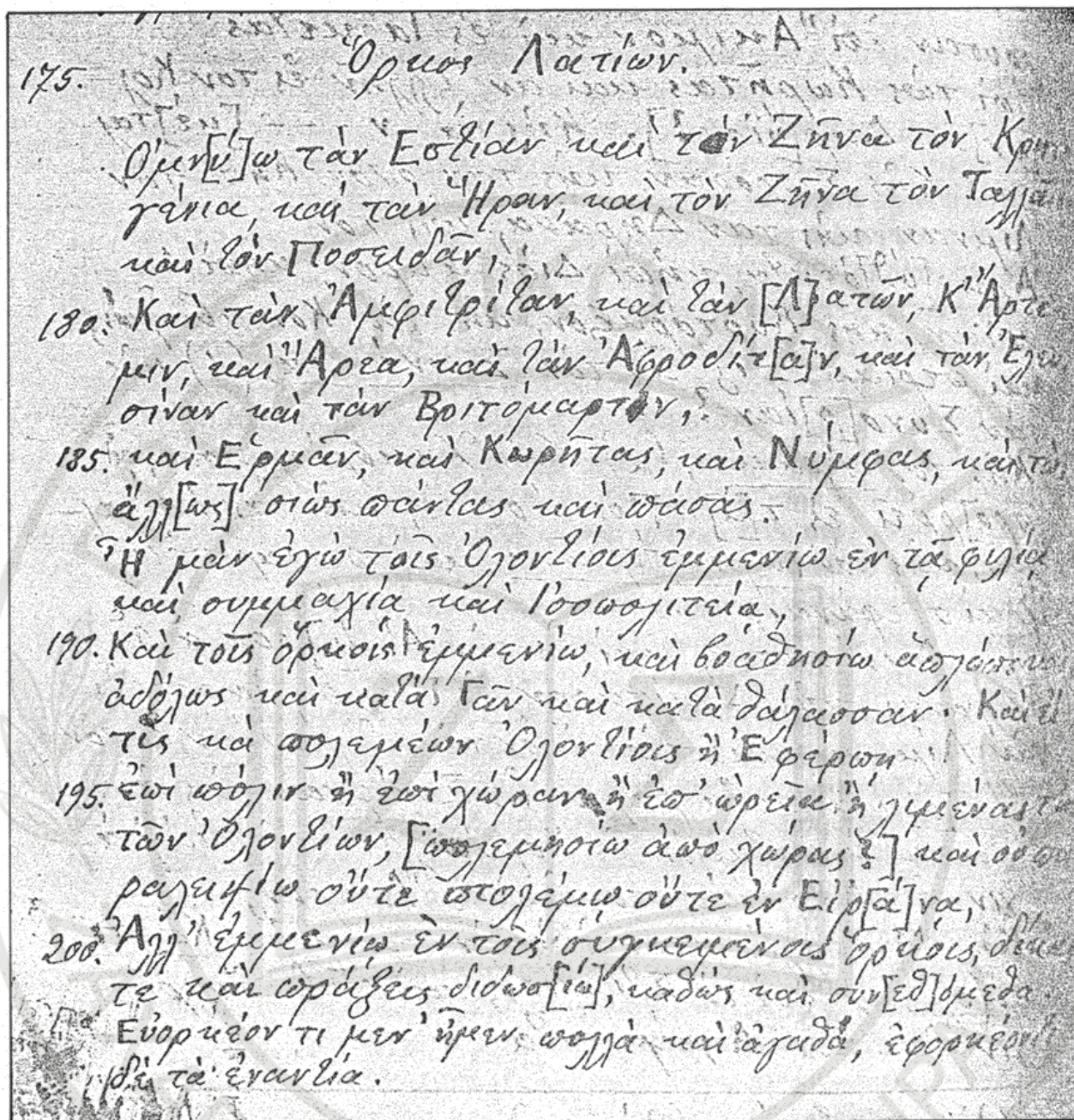
Το Προεδρείο της Συνελεύσεως των Κρητών αποτελείται από τον Πρόεδρο, τρεις Αντιπροέδρους και τρεις Γραμματείς και η Βουλή στεγάζεται σε κτίσμα στο κέντρο του Δημοτικού Κήπου των Χανίων. Στις 16 Απριλίου του 1899, δημοσιεύεται στη «Επίσημη Εφημερίδα» το Σύνταγμα της Κρητικής Πολιτείας. Συγκροτείται το Συμβούλιο του Ηγεμόνα και συνιστώνται πέντε Ανώτερες Διευθύνσεις, που αντιστοιχούν σε σημερινά Υπουργεία: Η Ανωτέρα Διεύθυνσις των Οικονομικών, με Σύμβουλο τον Κωνσταντίνο Φούμη, της Συγκοινωνίας και Δημόσιας Ασφάλειας με Σύμβουλο τον Χουσεΐν Γενιτσαράκη, των Εσωτερικών με Σύμβουλο τον Μανούσο Κούνδουρο, της Δημόσιας Εκπαιδεύσεως και Θρησκευμάτων με Σύμβουλο τον Νικόλαο Γιαμαλάκη και Δικαιοσύνης με Σύμβουλο τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Αν έγινε τόσο εκτενής αναφορά στην περίοδο της Κρητικής Πολιτείας, είναι γιατί αυτά τα χρόνια, από το 1898 έως το 1913 αποτελούν σταθμό στην Ιστορία της Κρήτης, του αυτονομημένου Νησιού, που κατάφερε να γίνει το επίκεντρο του Ευρωπαϊκού αλλά και του παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Και γιατί ολόκληρο το αρχείο της Κρητικής Πολιτείας, του Κρητικού Κράτους δηλαδή, συμπεριλαμβανομένων των Ανωτέρων Διευθύνσεων, αλλά και πολλών άλλων Διοικητικών Υπηρεσιών, φυλάσσονται σήμερα στο Ιστορικό Αρχείο Κρήτης.

Τα αρχεία αυτά περιλαμβάνουν Πρακτικά και Αλληλογραφία 1899-1912, Νόμους και Διατάγματα της Κρητικής Πολιτείας, πρωτόκολλα, ευρετήρια, πλείστους φακέλους με διάφορο αρχειακό υλικό, τα αρχεία των Βουλών και Συνελεύσεων των Κρητών, αρχεία διαφόρων Δημοσίων Υπηρεσιών, και φακέλους και κατάστιχα του Ηγεμονικού Συμβουλίου. Όλο αυτό το τεράστιο και σπουδαιότατο αρχείο, μας παρουσιάζει πώς ήταν οργανωμένη και διαρθρωμένη η Κρητική Πολιτεία, μικρογραφία Ευρωπαϊκού και τέλεια διοικούμενου κράτους, καθώς και την κατανομή των αρμοδιοτήτων των Διευθύνσεων, στοιχεία πολύτιμα και ορισμένως διδακτικά ακόμη και σήμερα.

Αλλά τα Χανιά ήταν πρωτοπόρα και για τα Δικαιώματα της Γυναίκας. Είναι αξιοσημείωτο ότι στην Κρητική Βουλή, το 1901, έγινε πρόταση χειραφέτησης της Γυναίκας. Η χειρόγραφη πρόταση απόκειται σήμερα στο αρχείο της Κρητικής Βουλής, που φυλάσσεται στη Υπηρεσία μας. Την πρόταση είχε κάνει ο Σφακιανός βουλευτής Γεώργιος Δασκαλογιάννη, έγγαμος και πατέρας πολλών τέκνων, ο οποίος φυσικά χλευάστηκε και κατά πρόσωπο, στη συνεδρίαση της Βουλής, και δια των εφημερίδων, αλλά εκείνος απτόητος, δεν απέσυρε την πρότασή του. Η χειραφέτηση της Γυναίκας δεν ψηφίσθηκε από την Κρητική Βουλή αλλά έγινε το θέμα συζητήσεων και δημοσιευμάτων για καιρό, ενώ η πρώτη Ελληνίδα φεμινίστρια, Καλλιρρόη Παρρέν, το θεώρησε πρωτοποριακό και πρόωρο.

Η διένεξη του Υπατου Αρμοστή Πρίγκιπα Γεωργίου με το Σύμβουλο της Δικαιοσύνης Ελευθέριο Βενιζέλο, είχε ως αποτέλεσμα την απόλυση του δεύτερου, το 1901. Στη χειρόγραφη απόλυση του Βενιζέλου, ο Πρίγκιπας σημειώνει : «Επειδή ο επί της Δικαιοσύνης Σύμβουλος Ελευθ.Βενιζέλος, όλως αναρμοδίως υπεστήριξε και δημόσια εξέθηκε γνώμας, επί σπουδαιοτάτου ζητήματος του

Ὁρκος Λατίων Αρχεῖο Π. Βλαστού, Τομ. 51, Σελ. 576 Ι.Α.Κ.

τόπου, αντιθέτους προς το Ημέτερον φρόνημα και την εντολή Ημών, απολύομεν αυτόν από του αξιώματος του Συμβούλου επί της Δικαιοσύνης. Εν Χαλέπα τη 18 Μαρτίου 1901 - Γεώργιος».

Λίγα χρόνια αργότερα το 1905, επακολουθεί το Κίνημα του Θερίσου, που ξεσηκώνει την Κρήτη για αρκετούς μήνες. Οι πρωτεργάτες του Κινήματος είναι ο Ελευθέριος Βενιζέλος, Κωνσταντίνος Φούμης και Κωνσταντίνος Μάνος και συμμετέχει ένα μεγάλο μέρος του Κρητικού λαού. Το αρχείο του κινήματος του

Θερίσου, είναι μια από τις πιο αξιόλογες ιστορικές συλλογές της Υπηρεσίας. Ψηφίσματα από τις πόλεις και τα χωριά του Νησιού, έγγραφα, διαταγές, αλλά και χαρακτηριστικές φωτογραφίες από τις ημέρες εκείνες, δίνουν τον παλμό του Κινήματος. Κι ακόμη, χειρόγραφα του Ελευθερίου Βενιζέλου, άλλα έγγραφα γι' αυτόν ή προς αυτόν, έγγραφα των υπολοίπων πρωτεργατών, η εφημερίδα «Θέρισσο» και η «Εφημερίδα της επαναστατικής Συνελεύσεως», όργανα των Επαναστατών. Αλλά οι επαναστάτες εξέδωσαν για την διακίνηση της αλληλογραφίας τους και σειρές γραμματοσήμων, που δεν αναγνωρίστηκαν από τη Διεθνή Ταχυδρομική Ένωση, γεγονός που τα κάνει σήμερα δυσεύρετα, σπάνια και πολύτιμα συλλεκτικά κομμάτια.

Αυτά τα γραμματόσημα αλλά και γραμμάτια για την ενίσχυση του Κινήματος του 1905, φωτογραφίες, βιβλία για τον Εθνάρχη, άλλα έγγραφα, το προσωπικό του ξύλινο γραφείο και η καρέκλα του, το μικρό πιεστήριο στο οποίο εξεδίδοντο το «Θέρισσο» και η «Εφημερίδα της Επαναστατικής Συνελεύσεως» και πολλά άλλα ενθυμήματα που φανερώνουν τη λατρεία του Κρητικού λαού για το «Λευτέρη», όπως τον έλεγαν, εκτίθενται στην ειδική αίθουσα Βενιζέλου του Αρχείου.

Η περίοδος της Κρητικής Πολιτείας τελειώνει με το μεγάλο γεγονός της Ένωσης της Κρήτης με την Ελλάδα. Με την συνθήκη του Βουκουρεστίου και τη Συνθήκη των Αθηνών, που υπογράφηκε από την Ελλάδα και την Τουρκία την 1η Νοεμβρίου του 1913, οριζόταν ότι η Κρήτη περιερχόταν οριστικά στην Ελλάδα. Στο φρούριο Φιρκάς, στο λιμάνι των Χανίων, πραγματοποιήθηκε την 1η Δεκεμβρίου του 1913, η τελετή της Ένωσης παρόντων του τότε βασιλιά Κωνσταντίνου, του Πρωθυπουργού της Ελλάδας Ελευθερίου Βενιζέλου και, βέβαια, πλήθους κόσμου.

Το μεγάλο φωτογραφικό αρχείο της Υπηρεσίας, με φωτογραφίες και καρτ-ποστάλ, κυρίως αυτών των ετών, των αρχών του αιώνα δηλαδή, είναι σήμερα ένα τεκμήριο πολιτισμού και καλλιτεχνικής ευαισθησίας. Ο Διαμαντόπουλος, ο Μπερίντα, ο Μπεχαεντίν, ο Ανσέλμι, ο Φενγκεμπάουμ, και τόσοι άλλοι ονομαστοί φωτογράφοι της εποχής, δίνουν μέσα από τις πεντακάθαρες, ακόμη και σήμερα, φωτογραφίες τους, το ρυθμό των ημερών εκείνων στην Κρήτη. Σημαντικά γεγονότα και στιγμές της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής στην Κρήτη, διάφορες εκδηλώσεις αλλά και καθημερινότητα, έργα που έγιναν τότε, όπως το χτίσιμο της Δημοτικής Αγοράς των Χανίων, αλλά και αγωνιστές, πολιτικοί ιερωμένοι και άλλες προσωπικότητες, διεθνή στρατεύματα που στάθμευαν στο Νησί, φωτογραφίες από σκοπευτικούς αγώνες, της Κρητικής Χωροφυλακής και Πολιτοφυλακής, καθώς και από συνοικίες των πόλεων της Κρήτης - πολύτιμα τεκμήρια σήμερα για τους μηχανικούς και τους πολεοδόμους. Στο Αρχείο έχουν παραδοθεί επίσης το προσωπικό φωτογραφικό αρχείο του Πρίγκηπα Γεωργίου, και του Γάλλου Προξένου Μπλάνκ. Μέσα από το πλουσιότατο αυτό φωτογραφικό υλικό, ο ερευνητής μπορεί να εξαγάγει τα συμπεράσματά του, τόσο για την ιστορική όσο και για την πολιτισμική εξέλιξη της Κρήτης. Και για μεν το πρώτο, το θέμα είναι πιο

περίπλοκο, αφού θα πρέπει κανείς να μελετήσει παράλληλα την Ιστορία της Κρήτης. Σε ότι όμως αφορά στην εξέλιξη του πολιτισμού στο Νησί, ο μελετητής έχει

μια σχεδόν ολοκληρωμένη εικόνα, αφού στις φωτογραφίες αυτές απεικονίζονται πλείστες κοινωνικές, πνευματικές, πολιτιστικές και καλλιτεχνικές φωτογραφίες.

Το μεγάλο αυτό φωτογραφικό αρχείο έχει ταξινομηθεί θεματολογικά και κατά συλλογές, έχει συμπληρωθεί και με νεότερο υλικό, και η Υπηρεσία έχει ήδη αρχίσει την αντιγραφή του σε διαφάνειες, ώστε οι εικόνες αυτές να διατηρηθούν και στο μέλλον και να συνεχίσουν να είναι ο διαχρονικός καθρέφτης που αναπαράγει τέλεια τους ανθρώπους, τους χώρους που έζησαν και τη νοσταλγική εποχή τους.

Τα επόμενα χρόνια και η περίοδος του Μεσοπολέμου, καλύπτονται κυρίως από Υπηρεσιακά και δικαστικά αρχεία, αρχεία των Νομαρχιών Κρήτης, μερικές ιδιωτικές συλλογές και φυσικά έντυπο υλικό.

Τον Μάιο του 1941, η περίφημη Μάχη της Κρήτης κάνει να κρατηθεί η ανάσα του κόσμου. Επική και μεγαλειώδης, ηρωϊκή και ανεπανάληπτη, φανερώνει για άλλη μια φορά το ψυχικό σθένος των Κρητικών.

Και ακολουθούν τα μαύρα χρόνια της Γερμανικής Κατοχής. Μετά την

Ο Στύλος Εκτελέσεων της Αγυάς

Απελευθέρωση από τους Γερμανούς, τον Μάιο του 1945, και για αρκετά χρόνια, μέχρι τις μέρες μας, η Υπηρεσία εξακολουθεί να πλουτίζεται με αρχειακό υλικό που καλύπτει τον πόλεμο του '40, τη Μάχη της Κρήτης και, βέβαια, την ηρωική περίοδο της Εθνικής Αντίστασης, που άρχισε αμέσως μετά τη Μάχη της Κρήτης.

Σήμερα στην Υπηρεσία φυλάσσεται το πολύτιμο αρχείο Γερμανικής Κατοχής, με υπηρεσιακά έγγραφα, αλλά και πολλά ντοκουμέντα της Αντίστασης. Στο αρχείο του Νικολάου Σκουλά, αρχηγού της Εθνικής Οργάνωσης Κρήτης, περιλαμβάνεται και χειρόγραφη Συμφωνία μεταξύ των δύο αντιστασιακών Οργανώσεων Ε.Ο.Κ. και Ε.Α.Μ., για κοινό αγώνα ενάντια στον κατακτητή. Η Συμφωνία αυτή, γεγονός πρωτοφανές για τα Ελληνικά χρονικά, συντελέστηκε μόνο στη Κρήτη, μεταξύ των δύο τελείως διαφορετικών Οργανώσεων. Έχουν παραχωρηθεί επίσης τη Υπηρεσία οι αρχειακές συλλογές των Παύλου Γύπαρη, Ιωάννου Παίζη και Μιχελογιάννη επίλεκτων στελεχών της Αντίστασης.

Σώζεται ακόμη η «VESTE KRETA», η εφημερίδα της Γερμανικής Διοικήσεως, προκηρύξεις, παράνομα έντυπα του βουνού, όπως τα δελτία της Ε.Ο.Κ. και του Ε.Α.Μ., το «Ελληνόπουλο», «Εθνικοί Παλμοί», «Συμμαχικά Νέα», «Σκλαβωμένα Χανιά», «Ελεύθερη Φωνή» τα ξενόγλωσσα δελτία προπαγάνδας και ειδήσεων για τους ξένους στρατιώτες, οι διαταγές, οι εκθέσεις μαχών στις διάφορες περιοχές, οι αναφορές, και τόσα άλλα ντοκουμέντα που χαράζουν την πορεία της Εθνικής Αντίστασης. Κι αποκορύφωμα, ο Στύλος Εκτελέσεων της Αγυάς, μισοκατεστραμμένο, από τη συχνή χρήση, ξύλο θανάτου και αγωνίας τόσων πατριωτών, φυλάσσεται ως ιερό κειμήλιο και τραγική καταγγελία ανθρώπινης θηριωδίας, ανάμεσα στα άλλα ενθυμήματα της εποχής αυτής : τα κράνη, τα όπλα, τις σημαίες, τις φωτογραφίες.

Ένα τμήμα της Υπηρεσίας περιλαμβάνει λαογραφικά εκθέματα. Αριστουργήματα της Κρητικής λαϊκής τέχνης, φτιαγμένα με κόπο και αγάπη : ένα παλιό νυφικό κρεβάτι, περίσσια στολισμένο, κεντήματα, υφαντά, φορεσιές γυναικείες και ανδρικές, δαντέλες, χειροτεχνήματα, κεραμικά. Η ανέμη και η κασέλα με τα προικιά της νοικοκυροπούλας, τα μπακίρια, ο χειρόμυλος και ο αργαλειός στην άκρη, με το λυχνάρι δίπλα, για τα «νυχτέρια». Στο μέσο των δύο συνεχόμενων αιθουσών, βρίσκεται η «δέμπλα», κορμός κυπαρισσιού, που τον κρεμούσαν παλιά στο τοξωτό χαμηλό ταβάνι του Κρητικού σπιτιού, για να χωρίζει το χώρο σε δύο δωμάτια, κι επάνω του κρεμούσαν τις πατανίες και τα χειροτεχνήματα, σχηματίζοντας έτσι ένα φωτεινόχρωμο παραπέτασμα. Αλλά και ο ακοίμητος αδερφός του Κρητικού, δίπλα στο κρεβάτι του και κάτω από το παλιό εικόνισμα : το όπλο του και το «βουργιάλι» του με το καρβέλι το ψωμί, για τις δύσκολες ώρες.

Πολύτιμο απόκτημα της Υπηρεσίας είναι και η μεγάλη λαογραφική αρχειακή συλλογή του Παύλου Βλαστού, πατέρα της Κρητικής Λαογραφίας. Με υπομονή και επιμονή, εργαζόμενος μόνος για χρόνια, από τα μέσα του περασμένου αιώνα μέχρι και τις πρώτες δεκαετίες του 20ου, ο Βλαστός, που

καταγόταν από Ρέθυμνο, συνέλεξε παραμύθια, τραγούδια, παροιμίες, γητιές, παραρτήματα και χιλιάδες άλλα στοιχεία από την αθάνατη Κρητική Λαϊκή Παράδοση. Παραθέτει επίσης τοπωνύμια, ύμνους βυζαντινής μουσικής, στοιχεία γλωσσολογίας, ιστορίας, βυζαντινής μουσικής, στοιχεία γλωσσολογίας, ιστορίας, αστρονομίας, στατιστικής. Όλα αυτά τα κατέγραψε, χωρίζοντάς τα κατά θέμα, και τα καταχώρησε σε 93 ογκώδεις χειρόγραφους τόμους, που συμπληρώνονται και από άλλους έντυπους τόμους και αποτελούν υπόδειγμα ερευνητικής εργασίας και μεθοδικότητας. Σ' αυτήν τη συλλογή, που φιλοδοξία της Υπηρεσίας είναι να την εκδώσει κάποτε αυτούσια, καταφεύγουν οι σημερινοί λαογράφοι και ερευνητές, εθνολόγοι και μελετητές της Παράδοσης, που μένουν έκπληκτοι από το μέγεθος της εργασίας, που ήταν έργο ζωής για Βλαστό.

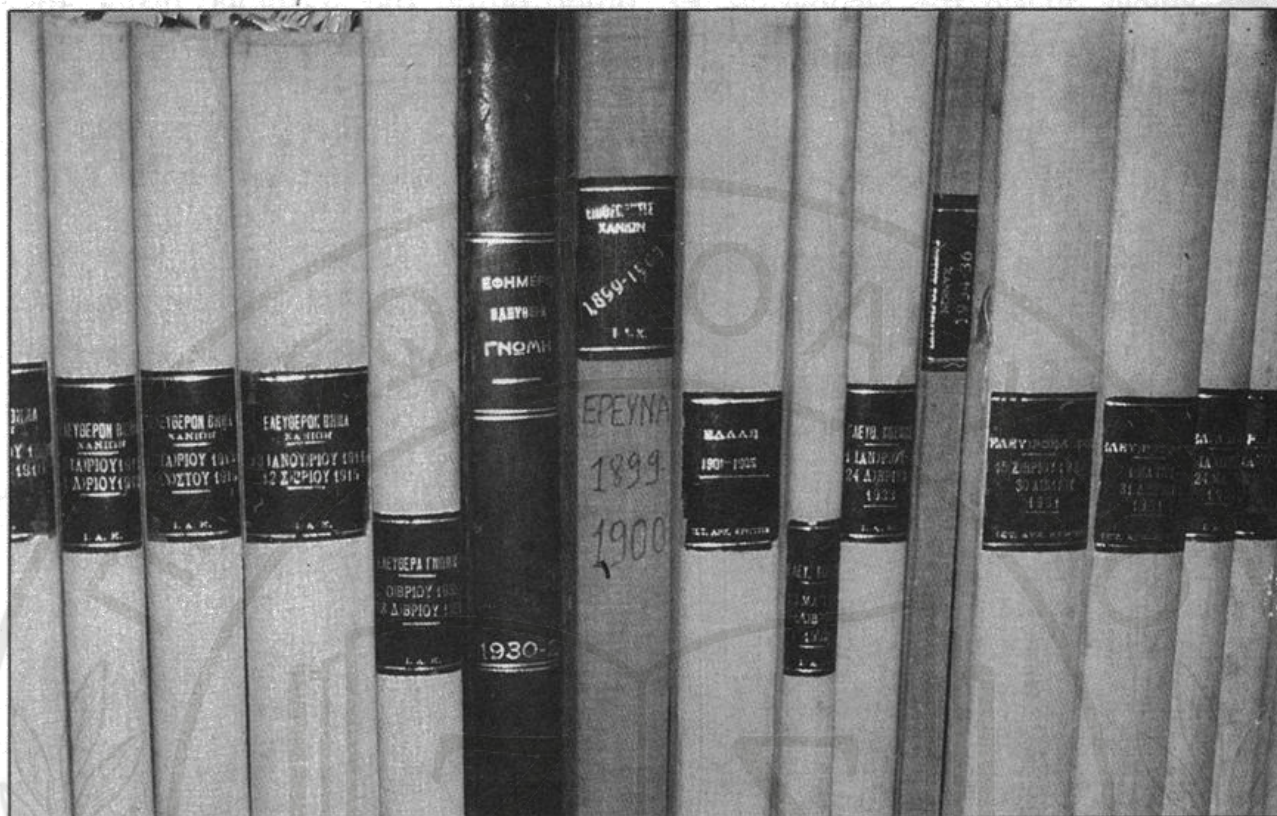
Στην εξειδικευμένη, περί Κρήτης, Βιβλιοθήκη του Αρχείου περιλαμβάνονται περίπου 8.500 τίτλοι βιβλίων που βοηθούν τον επισκέπτη - μελετητή να συμπληρώσει τα στοιχεία που αντλεί από τις διάφορες αρχειακές συλλογές: Βιβλία σπάνια και παλιά, εκδόσεις δυσεύρετες σήμερα, πολύτιμες και μοναδικές, αλλά και νεότερες και πιο συμπληρωμένες, που το Αρχείο φροντίζει να προμηθεύεται για τον πλουτισμό της Βιβλιοθήκης του, αλλά και για την πληρέστερη ενημέρωση και καλύτερη εξυπηρέτηση των μελετητών.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι όλο το υλικό της Υπηρεσίας είναι ταξινομημένο και καταγραμμένο σε βιβλία υλικού, καρτέλες, δελτία, καταλόγους και ευρετήρια. Τα τελευταία μάλιστα χρόνια έχει αρχίσει να γίνεται νέα καταλογράφηση, τα ταξινομικά στοιχεία καταχωρούνται σε ειδικά δελτία, ώστε να είναι εύκολη η εισαγωγή τους σε ηλεκτρονικό υπολογιστή, και σταδιακά θα αρχίσει και η μικροφωτογράφηση του αρχειακού υλικού, στο εφοδιασμένο με σύγχρονα μηχανήματα μικροφίλμς εργαστήριο της Υπηρεσίας.

Θα πρέπει να επισημανθεί επίσης ότι σχεδόν όλο το υλικό του αρχείου, οι συλλογές, τα κειμήλια, τα βιβλία, προέρχονται από δωρεές, γεγονός που υποδηλώνει την εμπιστοσύνη, αναγνώριση και σεβασμό της κοινωνίας προς την πνευματική αυτή εστία της Κρήτης, και το έργο που επιτελεί.

Εκτός όμως από όλα τα αρχεία που αναφέρθηκαν προηγουμένως η Υπηρεσία παραλαμβάνει και διατηρεί, σύμφωνα με την κείμενη νομοθεσία, και μεταγενέστερα ανενεργά ή ημιανεργά αρχεία απ' όλη την Κρήτη, κυρίως διοικητικά, δικαστικά των Νομαρχιών και των Υπηρεσιών τους, αρχεία σχολείων, κ.α. Αλλά και η ίδια η Υπηρεσία προσπαθεί να επισημάνει αρχεία και -αν είναι δυνατόν- να τα προσθέσει στις συλλογές της.

Ήδη έχει ξεκινήσει από καιρό μια μεγάλη προσπάθεια καταγραφής αρχειακού υλικού, όπου κι αν βρίσκεται αυτό, με αποστολή σχετικού ερωτηματολογίου στους διάφορους φορείς, αλλά και με προσωπικές παραστάσεις, ώστε να δημιουργηθεί ένα διάγραμμα των αρχείων που διατηρούνται από Δημόσιες Υπηρεσίες, Νομικά Πρόσωπα, Οργανισμούς Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Σχολεία ή ακόμη και ιδιωτικούς φορείς. Σκοπός αυτής της προσπάθειας είναι, αφ'

ενός μεν να καταγραφεί το αρχειακό υλικό που υπάρχει, αφ' ετέρου δε να γνωστοποιηθεί στους κατόχους του υλικού η νομοθεσία και οι τρόποι εκκαθάρισης των αρχείων τους, ώστε να μην καταστρέφονται ανεξέλεγκτα, στοιχεία σημαντικά για τους μελλοντικούς ερευνητές.

Δεν μπορεί βέβαια να ισχυρισθεί κανείς ότι δεν υπάρχουν προβλήματα. Αυτή τη στιγμή, το προσωπικό του Αρχείου είναι ελάχιστο, το υλικό, που συνεχώς πλουτίζεται και αυξάνει ασφυκτιά μέσα στο νεοκλασικό κτίριο, γι' αυτό και έχει ενοικιασθεί και άλλο κτίριο, ως αρχειοστάσιο. Είναι λοιπόν ανάγκη να εξευρεθούν μακροπρόθεσμες λύσεις που θα επιτρέψουν και στο Αρχείο να «ανασάνει», αλλά και να λειτουργήσει με μεγαλύτερη άνεση, επεκτείνοντας τις δραστηριότητές του και σε άλλους τομείς.

Το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, το μεγαλύτερο, όπως ήδη προαναφέρθηκε και το πιο σημαντικό περιφερειακό αρχειακό συγκρότημα της Ελλάδας, εκτός από τις εκδοτικές του δραστηριότητες, έχει προχωρήσει στη διοργάνωση εκδηλώσεων λόγου, συμμετέχει σε εκθέσεις ντοκουμέντων και βιβλίων και έχει διασυνδέσεις και συνεργασία τόσο με Διεθνές Συμβούλιο των Αρχείων όσο και με Αρχεία, Πανεπιστήμια, και ερευνητές σ' όλη την Ελλάδα και το εξωτερικό. Η σημασία και η αξία του δεν εξαρτάται τόσο από τον όγκο του αρχειακού υλικού του, όσο από τη μακρά περίοδο που αντιπροσωπεύει στην Κρητική, αλλά και τη γενικότερη Ιστορία. Κι αυτό γιατί η Κρήτη αποτέλεσε σταθερό και μακροχρόνιο κέντρο της Ενετικής και Τουρκικής κυριαρχίας, ήταν το σταυροδρόμι Ανατολής - Δύσης και Βορρά - Νότου,

στο καίριο σημείο της Μεσογείου. Εξ' αιτίας αυτής της επίκαιρης θέσης της, ανάμεσα σε τρεις ηπείρους, έγινε σημείο συνάντησης και αντίθεσης και αφορμή αντιπαράθεσης πολλών λαών και πολιτισμών, που άφησαν πολύ ή λίγο τα ίχνη τους στο πέρασμα τους από το Νησί. Μελετώντας επομένως κανείς την Ιστορία της Κρήτης, μελετά αναγκαστικά και την Ιστορία του Ελληνισμού, αλλά και των ξένων λαών, Αράβων, Ενετών, Τούρκων, Αιγυπτίων κ.α.

Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας, από το 1830 και εξής, στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, σπουδαίο ρόλο παίζουν η Ιστορία και οι περιπέτειες της Κρήτης, στο χώρο της οποίας συνεχίζεται η εθνική μας ιστορία μέχρι το 1912, συνδεδεμένη άρρηκτα με το Κρητικό ζήτημα, που επηρεάζει τη ιστορική πορεία της Ελλάδας, σε πολιτικό, στρατιωτικό και διπλωματικό επίπεδο. Με την Ιστορία επίσης της Κρήτης είναι συνδεδεμένη και η Ευρωπαϊκή αλλά και η Τούρκικη ιστορία των μετά του 1830 ετών, εξ αιτίας της ενεργούς ανάμιξης της Ευρωπαϊκής διπλωματίας και του ενδιαφέροντος στα ζητήματα που αφορούσαν στη τύχη της Κρήτης. Μελέτη επομένως της Κρητικής Ιστορίας σημαίνει μελέτη όλης της μεσαιωνικής ιστορίας της Ευρώπης, της Ανατολής και της Ελλάδας και μάλιστα της νεότερης ταραχώδους περιόδου του 19ου αιώνα, χωρίς φυσικά να παραλείπεται και η πολιτισμική εξέλιξη του αιώνα που διανύουμε.

Το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης, λοιπόν, συμβάλλει απεριόριστα στη σωστή καταγραφή των γεγονότων στο πέρασμα του χρόνου. Ο επισκέπτης, ο ιστοριοδίφης, ο ερευνητής, έχει τη δυνατότητα, μελετώντας τις αστείρευτες πηγές, να βρει, μέσα από τα αρχεία, τα έγγραφα και τα ντοκουμέντα, και τη παραμικρή λεπτομέρεια που σχετίζεται με τις ταραγμένες περιόδους της Ιστορίας, τα ιστορικά γεγονότα, την εξέλιξη του πολιτισμού και την μετέπειτα ειρηνική πορεία του λαού μέχρι σήμερα.

Αυτό είναι το έργο που το Ιστορικό Αρχείο Κρήτης επιτελεί, αθόρυβα ίσως, μα ακούραστα πάντα, όλα αυτά τα 75 χρόνια : η συλλογή, διατήρηση και διαφύλαξη των αυθεντικών στοιχείων που συνθέτουν την Ιστορία της Κρήτης από κάθε άποψη. Είναι μια αναγνώριση και προσφορά προς τον ανιδιοτελή και αμερόληπτο ιστορικό ερευνητή και τη διαχρονική προσπάθεια του για την καταγραφή και σωστή ερμηνεία των γραπτών μνημείων, αλλά και χρέος προς τις νεότερες γενιές, που καλούνται να μελετήσουν και να γνωρίσουν σωστά τη Ιστορία και τον Πολιτισμό του τόπου μας.

